

Osmanlı tarihçiliğinin hakim ve baskın olduğu bir dönemde siz Osmanlı öncesi farklı coğrafya ve farklı dönemlerin devletlerini çalışıyorsunuz. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarınız Memlûkler üzerine. Belki çoğumuzun adını ilk defa duyduğumuz Yemen'deki bir Türk devleti olan Resûliler üzerine bir çalışmanız var. *İslam Ansiklopedisi*'nde farklı coğrafya ve dönemlerin devletlerine, siyasi ve ilmi kişiliklerine dair çeşitli madde yazılarınız var. Bu çerçevede şunu sormak isteriz; Osmanlı çalışmak yerine sizi bu farklı İslâm ve Türk devletlerini çalışmaya iten temel saik nedir ve bu alanların çalışılmasının size temel fikrî katkısı ne oldu?

Türkiye'de tabii olarak Tarihçilik denildiğinde Osmanlı tarihçiliği biraz da Selçuklu tarihçiliği anlaşılıyor. Mevcut Türk medeniyetinin özellikle Batı'da medeniyet kurmuş en önemli iki devleti. Bu devletler hem Türk tarihini hem de Dünya tarihini etkilediler. Türkis-

Röportaj: Hamdi Çilingir

Prof. Dr. Cengiz Tomar

hocamızla tarih ile ilgili bazı meseleleri ve Türkiye ile Ortadoğu arasındaki ilişkileri konuştuk.

İSM Röportaj

Hem kaynak ve arşiv belgelerinin bolluğu hem de bunların Osmanlı Türkçesine dayalı olmaları Osmanlı tarihi çalışmayı kolaylaştırıyor. Yakınçağ Osmanlı tarihi modern döneme de yakın ve müessir olduğundan gençler bu alana yöneliyor. Osmanlı Yeniçağ'ı da fetihler ve zaferlerle dolu. Bu da insanın gururunu okşuyor. İslâm'a girişimiz, Selçuklularla Anadolu'ya yerleşmemiz, haçlılarla mücadele bunlar hep ilgi çekici konular.

tan'dan 1000 yıl önce bir yolculuğa çıktık ve İran üzerinden Anadolu'ya, oradan Balkanlara, Arap coğrafyasına ve Kuzey Afrika'ya kadar devam etti bu serüven. Anadolu'yu anavatan yaptık kendimize. Bu nedenle bu ilgi normal. Biz Türkiye'de kendimizi hep Selçuklular ve Osmanlıların torunları olarak görüyor ve bu medeniyetin temsilcisi olarak nitelendiriyoruz.

Tabi bir de dil problemi var. Hem kaynak ve arşiv belgelerinin bolluğu hem de bunların Osmanlı Türkçesine dayalı olmaları Osmanlı tarihi çalışmayı kolaylaştırıyor. Yakınçağ Osmanlı tarihi modern döneme de yakın ve müessir olduğundan gençler bu alana yöneliyor. Osmanlı Yeniçağ'ı da fetihler ve zaferlerle dolu. Bu da insanın gururunu okşuyor. İslâm'a girişimiz, Selçuklularla Anadolu'ya yerleşmemiz, Haçlılarla mücadele bunlar hep ilgi çekici konular.

Ben küçük yaşlardan itibaren hep Arapça'ya ilgi duydum. Üsküdar İmam-Hatip Lisesi'nde, o dönem Arapça hocamız Prof. Dr.

Ahmet Yücel (hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı), bizdeki bu ilgiyi keşfederek Prof. Dr. Ekrem Demirli ve Prof. Dr. Abdullah Kartal gibi isimler ile benim de bulunduğum bir gruba yazları sabahtan öğlene kadar Valide-i Atik Külliyesi'nde özel Arapça dersleri verdi. Ahmet hoca emsile-bina başta olmak üzere klasik Arapça'yı biraz modernleştirerek bize öğretti. Ahmet Yücel hocanın bizde emeği çoktur. Bizi yönlendirdi ve ilham verdi. Üniversite'de aslında Arap Dili ve

Edebiyatı okumak istiyordum. Nasip olmadı. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'ne girdim. İkinci sınıftan itibaren kendi insiyakımla Arapça ve İngilizce kurslarına gitmeye başladım. Tabi o dönem maddi imkanlarımız sınırlıydı. Şimdi olduğu gibi burs veya ücretsiz kurs imkânları yoktu. Bir yandan hafta sonları ve yazları çalışarak kitap ve kurs ücretlerini karşılamaya çalıştım. İmam-Hatip ve Üniversite yıllarımda kimi bulursam ondan Arapça ve diğer ilimlere yönelik dersler aldım. Üniversitede ikinci sınıfta, ilk önce bizi çok etkileyen Mehmet Genç hocamızla Osmanlı Arşivi'nde Osmanlı iktisat tarihi üzerine çalışmaya başladım. Üçüncü sınıfta ise Selçuklu tarihçisi olan rahmetli Prof. Dr. Coşkun Alptekin hocamın odasına gidip gelmeye başladım. Selçuklu ve Ortaçağ iktisat tarihiyle ilgileniyordum. Hocam Arapça bilmemi çok önemsiyordu. Ondan hem ilim hem de terbiye anlamında çok şey öğrendim. Okulu bitirince Yüksek Lisans'a başladım. Bu arada Selçuklu

kaynaklarının kıtlığı Ortadoğu'da diğer bir önemli devlet olan Türk-İslâm devleti Memlûk kaynaklarının Arapça ve çok bol oluşu beni Memlûkler dönemini çalışmaya sevketti. Ders dönemim bittiğinde araştırma görevlisi olur olmaz doğru Ürdün'e arapçamı iletmeye gittim. İşte Memlûkler'le hikayemiz böyle başladı. Hayatımda diğer bir dönüm noktası henüz doktora talebesiyken İsmail Erünsal Hocamızın delaletiyle İslâm Ansiklopedisi'nde yarı zamanlı çalışmaya başlamam oldu. Madde poşet kontrol, tercüme, bibliyografya, redaksiyon, edisyon ve madde yazımı gibi Ansiklopedi'nin her alanında çalıştım. Bu da ilgi alanlarımı genişleterek bütün İslâm, Arap ve Ortadoğu alanlarında çalışabilmeme imkân sağladı. İslâm Ansiklopedisi benim için ikinci bir üniversite oldu.

Sizin ilgi alanınıza özellikle Memlûk (1250-1517) devleti siyasi, sosyal ve entelektüel hayatı giriyor. Memlûk devleti ve dönemine dair üç mesele etrafında sorularımızı şekillendirmek isteriz. Memlûk devletinin siyasi-idari yönetim biçimi, askeri organizasyon-teknik kabiliyeti ve entelektüel hayat. Öncelikle Memlûk devleti nasıl bir siyasi yönetim anlayışına sahip?

Memlûkler dünya tarihinin şüphesiz en ilginç devletlerinden. Modern öncesi dönemde hanedana dayanmayan tek devlet. Tam bir askeri yapılanma. 24 büyük Memlûk emirinin teoride sultan olma hakkı var. Bir

PROF. DR. CENGİZ TOMAR KİMDİR?

Cengiz Tomar 1970 yılında Üsküdar'da doğdu. 1992 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden lisans derecesini aldı. 1993 yılında Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atanan Tomar, 2006 yılında doktora eğitimini Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ortaçağ Bilim Dalı'nda Memlûk tarihi üzerine yaptığı çalışmasıyla tamamladı. 2000-2003 yılları arasında Edinburgh Üniversitesi, İslam ve Ortadoğu Araştırmaları Bölümü'nde ortadoğu üzerine çalışmalar yürüttü. 2003-2005 yıllarında Şam Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1998-2017 tarihleri arasında TDV İslam Ansiklopedisi İslam Tarihi ilim heyet üyeliği görevinin yanı sıra IRCICA araştırma ve yayınlar bölüm başkanı olarak çalıştı. Marmara Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi'ndeki çeşitli idari görevlerde bulunan Cengiz Tomar 2018'den bu yana Ahmet Yesevi Üniversitesi rektörlüğünü yürütmektedir. Cengiz Tomar'ın, başta Memlûkler dönemi tarihi olmak üzere Ortaçağ Türki devletleri üzerine bir çok çalışması bulunmaktadır.

sultan öldüğünde gücü olan ve hatta onu öldüren Memlûk sultanı olarak başa geçiyor. Hatta başlangıçta Şecerüddür adında bir kadını dahi hükümdar yaptılar. Siyasi ve idari sistem tamamen askerlerin hakimiyetinde. Valiler dahi memlûk sisteminden gelen emirlerden oluşmakta. Alt bürokraside ise yerel unsurları kullandılar. Ulema genelde Arap. Memlûkler asker olarak yetiştirilmek üzere köle olarak küçük yaşlarda Kafkasya'dan satın alınan birliklerden oluşuyor. Bunlar 18 yaş civarında azad edilerek orduya katılıyorlar. Ailevi-aşiret bağları yok.

Tamamen kendilerini satın alıp yetiştiren efendilerine bağılılar. Memlûkler'in çoğu Arapça dahi bilmiyor. Arap coğrafyasında üstün bir sınıf oluşturuyorlar. Tek nesillik bir sistem. Memlûkler'in çocukları memlûk sistemine giremiyor. Evlâdünnâs denilen bu zümreden önemli alimler çıkıyor

Bu siyasi yönetim anlayışının yaslandığı herhalde güçlü bir askeri organizasyon ve teknik var. Bildiğimiz üzere Memlûk devletinin doğduğu dönem olan 13. yüzyılda İslâm Dünyası bir yandan Haçlı seferleriyle diğer yandan da Moğol istilalarıyla kasıp kavruluyor. Memlûkler bu iki istila hareketi ile de mücadele ediyor. Yenilmez gözüyle bakılan Moğol ordusuna 1260'da Aynicâlût savaşında ilk yenilgiyi tattırıyor. Böyle bir başarının ardında yatan askeri kabiliyet ve tekniğin mahiyeti nedir?

Tarih boyunca Türkler her zaman iyi askerlerdir. Sistem aslında 9. yy. da Abbasiler'le başlıyor. İslâm'ın verdiği motivasyonla ilk yüzyılda önemli fetihler yapan Araplar za-

manla bu özelliklerini kaybederek fethettikleri yerlere yerleşiyor. Arapçı bir politika izleyen Emevilerin yıkılmasının ardından Abbasiler döneminde İranlı unsur ile Araplar arasında nüfuz mücadelesi başladı. Abbasi halifeleri bu esnada çok iyi savaşan, at üzerinde arkaya dönüp ok atabilen, Türkler'i keşfettiler ve bunları İranlı ve Araplar'ın arasına bir denge unsuru olarak Irak'a getirdiler. Onlar için Samerra gibi özel şehirler kurdular. Dejenere olmasınlar, halkla karışmasınlar diye. Bunların aile bağları olmadığından efendilerine sınırsız itaat etmeleri önemli bir avantajdı. Günümüzde ordular nasıl tank, füze ve savaş uçaklarıyla güçlendiriliyorsa, Türk memlûkler'i alarak onların yeni ve hızlı savaş tekniklerinden kendileri lehine yararlandılar. Hatta bir müddet sonra bu genaraller Abbasi siyasetine hâkim oldular. Abbasiler'den sonra da hemen hemen bütün İslâm devletleri bu sistemi kullandı. Nihayetinde Eyyübî ordusunda çok güçlenen Memlûk emirleri iktidarı ele geçirerek Memlûk Devleti'ni kurdular. Çok iyi ve korkusuz askerler olduklarından ve henüz dejenere olmadıklarından 13.

yy. da hem yenilmez denilen Moğolları hem de Haçlıları, cesaretlerinin yanısıra askeri teknikleri ile mağlup ederek İslâm Dünyasını iki büyük tehlikeden kurtardılar. Memlûk nizamı çok iyi ve disiplinli askeri sistemdi. Memlûkler'i bitiren şey teknolojiye yani ateşli silahlara uyum sağlayamamaları oldu. Onların yerini ateşli silahları çok iyi kullanan Osmanlı ordusu aldı.

Peki Memlûkler dönemi ilmi ve entelektüel hayatına dair nasıl bir tablo var? Tarihte yaşamış hiç bir devlet, askeri başarısının yanına ilmi ve kültürel başarıyı da katmadıkça istikrarlı bir yükseliş kazanamamıştır. Bildiğimiz kadarıyla Haçlı ve Moğol istilasına karşı askeri mücadelesi yanında Memlûkler, bu istilaların İslâm Dünyasının doğusundan batısına doğru göçe zorladığı bir çok ilim insanı ve entelektüele bir sığınak oluyor ve Mısır ile Suriye merkezli ilmî bir ihya ve inşanın kapısını aralıyor. Memlûk döneminin ilmi ve entelektüel alana katkısı temel olarak hangi alanlarda şekilleniyor? Memlûkler döneminin entelektüel hayatında akli ilimlerden ziyade nakli ilimlerin başat rol oynadığına dair bir fikir var. Bu fikre katılır mısınız?

Özellikle Moğol istilası esnasında Memlûklerin Mısır'da istikrarlı ve güvenli bir ortam hazırlaması, ekonomisinin iyi olması, vakıflar yoluyla ulemayı desteklemeleri, 13-14.

Bana göre Memlûklerin ulemayı ve medreseleri bu denli desteklemesinin dini ve siyasi sebepleri vardı. Dini açıdan, gayrimüslim Türklerin bulunduğu bölgelerden getirilen ve İslâmi eğitim alan bu çocukların birer mühtedi olarak gayret-i diniyeleri oldukça fazlaydı. Siyasi olarak ise yönettikleri topluma yabancı olan bu Memlûk emirleri ve sultanlarının, dönemin en önemli muhalefet kaynağı olarak toplumu etkileyebilen ulemayı desteklemek amacıyla vakıflar inşa etmeleriydi.

yy. larda İslâm Dünyasının her tarafından ulemayı Memlûk topraklarına sevk etti. 16. yy. da Osmanlılar Ortadoğu'da Pax-Ottomana'yı oluşturana kadar da bu böyle devam etti. Bana göre Memlûklerin ulemayı ve medreseleri bu denli desteklemesinin dini ve siyasi sebepleri vardı. Dini açıdan, gayrimüslim Türklerin bulunduğu bölgelerden getirilen ve İslâmi eğitim alan bu çocukların birer mühtedi olarak gayret-i diniyeleri oldukça fazlaydı. Siyasi olarak ise yönettikleri topluma yabancı olan bu memlûk emirleri ve sultanlarının, dönemin en önemli muhalefet kaynağı olarak toplumu etkileyebilen ulemayı desteklemek amacıyla vakıflar inşa etmeleriydi. Diğer siyasi ve iktisadi bir sebep Memlûk devlet adamlarının mallarına müsadere yoluyla el konulmasını engellemek amacıyla aile vakıfları kurmalarıydı. Yine Şii Fatimiler ve Haçlıların ardından bölgede hâkim olan Memlûklerin tıpkı Selçuklular ve Eyyübiler'de olduğu gibi Sünni nizamı restore etmek istemeleri de önemli

bir faktördür. Memlük askeri sisteminin tek nesillik bir nizam oluşu ve Memlük emirlerinin çocuklarının Memlük sistemine dahil olmamaları da onları babalarının zenginliklerini ilim amacıyla kullanmalarıyla sonuçlandı. İbn Kutluboğa, İbn Tağriberdi vs. isimler hep memlüklerin neslinden gelen ulemadandır.

Tabi akli ilimlerden ziyade nakli ilimler önem kazanmıştır. Özellikle tarih ve edebiyat ile fıkıh, hadis gibi dini ilimlerde çok sayıda eser yazılmış, tarih ve edebiyatta ansiklopediler, hıtat (topografi), katipler için

yazılan monografiler gibi yeni türler ortaya çıkmış, biyografi literatürü çok zenginleşmiştir. Çok orijinal çığır açıcı felsefi eserler ortaya çıkmasa da Ortaçağ İslâm Dünyasında en çok eserin kaleme alındığı ve günümüze ulaştığı bir dönem olmuştur. Özellikle İbn Haldun, Makrîzî ve Nüveyrî gibi yeni türde eser veren yani çığır açan müellifler de yetişmiştir.

Memlük dönemi entelektüel hayatını konuşurken hayatının son 24 yılını Kahire’de Memlük yönetimi altında geçiren İbn Haldun’a atıf yapmadan geçemeyeceğiz. Aslında İbn Haldun, çağdaş dönem Ortadoğu’daki gelişmelere dair sorularımıza da bir geçiş teşkil edebilir. İbn Haldun’a dair iki sorumuz var. Birincisi, İbn Haldun’un fikirleri kendinden sonra 19. yüzyıla kadar Osmanlı ve Arap dünyasında nasıl bir yankı bulmuştur? İkincisi, İbn Haldun’un fikirlerinin güncel boyutu nedir ve niçin bugün İbn Haldun’u çok konuşuyoruz?

Arap Dünyasında Osmanlılar’a dek İbn Haldun çok önemli olmamıştır. Bunda Arapça yazımın zayıflaması etkili olmuştur. İbn Haldun’un devlet kuramı Osmanlılar tarafından keşfedilmiş ve daha ziyade pratik sebepler için çok kullanılmıştır. Ancak İbn Haldun’u daha geniş anlamda keşif modern dönemlerde Batılılar tarafından yapılmıştır. İbn Haldun, tamamen bilinçli ve bunun farkında olarak yeni bir bilim kurmuştur. İlm-i Ümran olarak adlandırılan şey aslında

toplumsal kanun ve kaideleri ortaya koymayı amaçlayan bir yeni bilim, sosyoloji veya tarih felsefesidir. Bu yönüyle İbn Haldun sosyolojinin kurucusu olarak güncelliğini korumaktadır. Bir manada o İslâmi bir tarih felsefesi ortaya koymuştur. İbn Haldun'dan sonra uzun yıllar İslâm Dünyasında bu çapta büyük bir filozof ortaya çıkmamıştır. Fikirleri Makrizi gibi tarihçileri de etkilemiş, Fransa'da 20. yy. da ortaya çıkan Annales'den çok önce Makrizi gibi İbn Haldun'un öğrencileri sosyal tarih diyebileceğimiz siyasi tarihin dışında eserler ortaya koymuşlardır.

İsterseniz şimdi Türkiye ve Ortadoğu ilişkileri üzerine bir kaç soruyla devam edelim. Türkler'in, 13. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Ortadoğu'yu yönetim açısından şekillendirdikleri söylenebilir. Bugün ise çok farklı etnik ve ulusal sınırların içinde bir birinden farklı devletler var ve Türkler'in Ortadoğu coğrafyasına siyasi, kültürel veya sosyal etkisi öncesine nazaran daha sınırlı gibi görünüyor. Türkiye artık farklı bir düzlemde ve seviyede bu ülkelerle ikili ilişkilerini devam ettiriyor. Türklerin Ortadoğu'daki tarihsel pozisyonuyla bugünkü Türkiye'nin konumu arasında nasıl bir seyir söz konusu? Süreklilikler ve kesintiler açısından bakıldığında hangi hususlar ön plana çıkıyor?

İbn Haldun'un devlet kuramı Osmanlılar tarafından keşfedilmiş ve daha ziyade pratik sebepler için çok kullanılmıştır. Ancak İbn Haldun'u daha geniş anlamda keşif modern dönemlerde Batılılar tarafından yapılmıştır. İbn Haldun, tamamen bilinçli ve bunun farkında olarak yeni bir bilim kurmuştur. İlm-i Ümran olarak adlandırılan şey aslında toplumsal kanun ve kaideleri ortaya koymayı amaçlayan bir yeni bilim, sosyoloji veya tarih felsefesidir. Bu yönüyle İbn Haldun sosyolojinin kurucusu olarak güncelliğini korumaktadır.

Türkler 9-19. yy. lar arasında İslâm Dünyasının başat aktörleri ve koruyucuları olmuştur. Abbasiler döneminde 9. yy. da başlayan Memlûk sistemi Osmanlılar döneminde devşirme sistemine dönüşmüştür. Osmanlılar Memlûk Devleti'nden sonra İslâm Dünyasının koruyuculuğunu üstlenmiştir. Pax-Ottomana yüzyıllar boyunca bölgede etnik, dini ve mezhebi açıdan çok çeşitli toplulukları bir arada tutabildi. 20. yy. la birlikte İmparatorluklar çağı bitmiş oldu. Bugün bölgede ulus devletler var. Ancak itiraf edilmese de modern Türkiye'nin demokratik ve gelişmiş yapısı Ortadoğulu gençlere ilham olmaya devam ediyor. Dil, eğitim, diziler, turizm vs. yumuşak güç unsurlarıyla Türkiye özellikle Arap gençlerinin pek çoğunun kızıl elması. Aslında bölgede baskıcı Arap yönetimlerinin Türkiye düşmanlığı da tamamen bununla alakalı. 2011 Arap Baharı süreçlerinin ortaya çıkmasının sebeplerinin başında Türkiye'nin yumuşak güç etkisi gelmektedir.

Şimdi İSM gibi üniversite öğrencilerimize sadece burs ve yurt veren değil, aynı zamanda dil öğreten, üniversitenin kalabalık ortamında eksik bırakılan ilmi yönleri tamamlayan, yurtdışına gönderen ve rehberlik yapan kurumlar var. Bunları çok iyi değerlendirmek gerekir. Çok büyük bir imkan. Başka hiçbir ülkede yok bu tür kurumlar. Bu Osmanlı vakıf sisteminin bir devamı.

Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasında Cumhuriyet dönemi başlangıcından bugüne nasıl bir ilişki biçimi vardı? Son dönemlerde bu ilişki biçiminde ciddi değişim ya da kırılmalar söz konusu mu?

Osmanlıların dağılmasının ardından hem Türkiye Cumhuriyeti hem de Araplarda önemli ölçüde bir Osmanlı karşıtlığı oluştu. Cumhuriyetin ilk döneminde bizim tarih kitaplarında Osmanlılar nasıl kötüleniyorsa, Arap tarih kitaplarında da aynı şeyler vardı. Arap ders kitaplarında Osmanlı idaresinden işgal ve sömürgeciler olarak bahsedilirken, Arapları Türklerin geri bıraktığı iddia edilirdi. Bizim ders kitaplarında da Osmanlı Devleti eleştirilirken, Arapların Türkleri nasıl arkadan vurdukları anlatılıyordu. İki tarafta da yeni kurulan ulus devletler selefleri Osmanlıları kötülemektedirler. Zaten Türkiye de içine kapanmıştı ve bölge ile çok ilgilenmemektedir. Soğuk Savaş esnasında da pek çok Arap devletiyle karşı paktlarda bulunduğumuzdan bu husumet devam etti. Ancak 1980'lerden itibaren bizde Araplara ve Osmanlılara, Araplarda da Osmanlılar ve Türklere karşı tutum

yumuşadı. 1990 başında Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra durum daha da değişti. Özellikle Ak Parti döneminde hükümetin Arap Dünyasına açılması, vize kolaylıkları, öğrencilerin tahsil için Türkiye'ye gelmesi, diziler ve turizm Arap halkları nezdinde Türkiye'ye karşı önemli bir sempati doğmasına yol açtı. Bu sempati baskıcı Arap yönetimlerinde de Türkiye'ye karşı tepki doğurdu. Ni-

hayet 2011 Arap Baharı süreçlerinde Türkiye çok etkili oldu. Bu da Arap halklarında sempatiyi devam ettirirken yönetimlerdeki düşmanlığı daha da artırdı. Türkiye'nin Filistin davasındaki tutumu, baskıcı rejimlere karşı özgürlük isteyen Arap sokağını desteklemesi, demokrasisi, ekonomisi ve gelişmişliği Arap halklarında Türkiye'ye karşı bir özlem yarattı. Hem Müslüman hem de demokratik bir ülke. Türkiye'ye husumet duyan baskıcı Arap yönetimlerinin halklarını temsil ettikleri söylenemez.

Bugün Türkiye, derin ve köklü tarihsel temellerini Ortadoğu'daki meselelerin halli için kullanabiliyor mu? Siyaset, akademi ve halk düzeyinde Ortadoğu'daki temel meselelerin idraki ve halli konusunda ne durumdayız?

Eskiye göre çok daha iyi durumda. Eskiden Arap Dünyası ile pek ilgilenmezdik. Arapça öğrenmek irtica sebebi sayılırdı. Arapça bir şey okuyana kötü gözle bakılırdı. Şimdi gençlerimiz Arapça öğreniyor. Bölgeye ilgi

İSM Röportaj

duyuyorlar. Türkiye Ortadoğu'da meselelerin halli için önemli projeler geliştirdi. Mesele Türkiye, Ürdün, Suriye ve Lübnan arasındaki serbest ticaret bölgesi oluşturulması gibi. Bu da bazı çevrelerde tepki doğurdu. Ancak bölgede İsrail'in Filistin topraklarını işgali, sosyal adaletsizlik, zulüm ve baskılar, insan hakları ihlalleri, fakirlik ve cehalet gibi çok kronik sorunlar var. Bir de bizim dışımızda ABD, Rusya, Fransa ve İngiltere gibi aktörler var. Yalnız değiliz. Bu emperyalist güçlerle halklarına karşı işbirliği yapan yönetimler var. O nedenle işimiz o kadar kolay değil. TİKA, Yurtdışı Türkler, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı, üniversitelerimiz, sinema ve dizi sektörü ve turizm gibi yumuşak güç unsurlarımız hayli etkili. Bu da bazı çevrelerde büyük rahatsızlık yaratıyor.

Bugün için Türkiye'nin Ortadoğu'da kendini konumlandırışı ile Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'yi konumlandırışı arasında bir mukayese yapıldığında bir mutabakattan mı yoksa bir makas aralığından mı bahsetmek gerekir? Bir de aynı soruyu yönetimler arasındaki ilişki ile halklar arasındaki ilişki açısından da sorabiliriz?

Halklardan mı bahsediyoruz, devletlerden mi? Önce bunu ayırmamız lazım. Arap halklarını büyük kısmı ile Türkiye arasında bir mutabakat var. Türkiye'de de hem hükümet hem halk nazarında bir örtüşme var. Bazı muhalif çevreler özellikle Suriyeli mülteciler konusunu bu örtüşmeyi bozmak için

çaba harcıyor. Ancak Arap yönetimlerinin büyük kısmı Türkiye'den rahatsız tabiatıyla.

Son olarak, röportajımızı bitirirken, İSM hakkındaki düşüncelerinizi almak isteriz. Sizin İSM'nin kuruluşunda ve İSM'nin ilk dönemlerinde hem yönetim hem eğitim düzeyinde önemli katkılarınız oldu. İSM gibi eğitim kurumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

İSM gibi kurumlar çok geleceğimiz olan gençlerin yetişmesi için çok önemli. Bizim zamanımızda üniversite dışında bu tür organize kurumlar ve bizi yönlendiren müesseseler yoktu. Biz biraz kafamızı duvara çarpa çarpa tecrübeyle ya da ilk soruya verdiğim cevapta zikrettiğim şahsi çabalarla yolumuzu bulmaya çalışıyorduk. Hazır bir program ve destek yoktu. Şimdi İSM gibi üniversite öğrencilerimize sadece burs ve yurt veren değil, aynı zamanda dil öğretene, üniversitenin kalabalık ortamında eksik bırakılan ilmi yönleri tamamlayan, yurtdışına gönderen ve rehberlik yapan kurumlar var. Bunları çok iyi değerlendirmek gerekir. Çok büyük bir imkan. Başka hiçbir ülkede yok bu tür kurumlar. Bu Osmanlı vakıf sisteminin bir devamı. Benim de kuruluş yıllarında bir nebze de olsa katkı oldu. O dönemdeki öğrencilerimizin büyük kısmı lisansüstü eğitim yaptılar ve yapmaktalar. Üniversiteye intisap ettiler. Bu açıdan kendimi bahtiyar hissediyorum.

Çok teşekkür ederiz hocam.